

<https://doi.org/10.30546/114578.2025.11.5089>

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI SƏRİŞTƏNİN TƏLİMƏ TƏTBİQİ YOLLARI

Leyla Atamova

dissertant

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://ORCID.org/0009-0005-4126-420X>

leylaatamova@yahoo.com

Xülasə

Qlobal ünsiyyətə artan tələbat və tələbələrin akademik və sosial kontekstlərdə mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqələrdə artan iştirakı mədəniyyətlərarası səriştəni ingilis dilinin tədrisinin əsas məqsədlərindən birinə çevirir. Məqalədə mədəniyyətlərarası səriştənin tədris prosesinə integrasiyası məsələsi geniş işıqlandırılaraq Maykl Bayram, Kler Kramş və Darla K. Dirdorf kimi tədqiqatçıların nəzəri modellərinə istinad edilir və effektiv metod və üsullar təqdim olunur.

Mədəniyyətlərarası səriştənin qiymətləndirilməsi üçün alternativ metodlar və müəllimin mədəni vasitəçi kimi rolu da müzakirə olunur. Tədqiqatda sistemli mədəniyyətlərarası yanaşmanın ali təhsildə ingilis dilinin tədrisinin keyfiyyətini yaxşılaşdırdığı, tələbələrin qlobal rəqabət qabiliyyətini gücləndirdiyi və onların beynəlxalq ünsiyyətə daha uğurlu integrasiyası üçün şərait yaratdığı qənaətinə gəlinir.

Açar sözlər: mədəniyyətlərarası səriştə, ingilis dilinin tədrisi, beynəlxalq ünsiyyət, kommunikativ yanaşma, integrasiya, tolerant mühit.

APPLICATION OF INTERCULTURAL LEARNING IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION

Leyla Atamova

Azerbaijan University of Languages

Abstract

The growing demand for global communication and the increasing participation of students in intercultural interactions in academic and social contexts make intercultural competence one of the main goals of English language teaching. The article extensively highlights the issue of integrating intercultural competence into the teaching process, referring to the theoretical models of researchers such as Michael Byram, Claire Kramsch and Darla K. Deardorff, and presents effective methods and techniques.

Alternative methods for assessing intercultural competence and the role of the teacher as a cultural mediator are also discussed. The study concludes that a systematic

intercultural approach improves the quality of English language teaching in higher education, strengthens students' global competitiveness and creates conditions for their more successful integration into international communication.

Key words: intercultural competence, English language teaching, international communication, communicative approach, integration, tolerant environment.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Лейла Атамова

Азербайджанский университет языков

Резюме

Растущий спрос на глобальную коммуникацию и растущее участие студентов в межкультурном взаимодействии в академическом и социальном контекстах делают межкультурную компетентность одной из основных целей преподавания английского языка. В статье подробно рассматривается вопрос интеграции межкультурной компетентности в учебный процесс, со ссылкой на теоретические модели таких исследователей, как Майкл Байрам, Клэр Крамш и Дарла К.Дирдорфф, а также представлены эффективные методы и методики.

Также обсуждаются альтернативные методы оценки межкультурной компетентности и роль преподавателя как культурного посредника. В исследовании делается вывод о том, что системный межкультурный подход повышает качество преподавания английского языка в высших учебных заведениях, укрепляет глобальную конкурентоспособность студентов и создает условия для их более успешной интеграции в международное общение.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, преподавание английского языка, международное общение, коммуникативный подход, интеграция, толерантная среда.

Giriş/Introduction

Qloballaşma dövründə ingilis dili təkcə beynəlxalq ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də müxtəlif mədəniyyətlər arasında münasibətləri inkişaf etdirən mühüm sosial fenomenə çevrilmişdir. Ali məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi artıq qrammatik qaydaların və lüğətin təlimi ilə məhdudlaşmır, tələbələrə digər mədəniyyətlərdən olan anadilli insanlarla qarşılıqlı əlaqədə olmağı və onların dəyərlərini və normalarını başa düşməyə hazır olmağı da öyrənməlidirlər. Buna görə də, mədəniyyətlərarası səriştənin inkişaf etdirilməsi ali təhsildə prioritet məsələlərdən biri hesab olunur.

Mədəniyyətlərarası səriştə yalnız tələbələrin dil vərdişlərinin (language skills) deyil, həm də empatiya, tolerantlıq, fərqlərə açıqlıq və ünsiyyətdə uyğunlaşma kimi sosial

və psixoloji komponentləri də əhatə edir. Beləliklə, ali məktəblərdə mədəniyyət və dilin ingilis dilinin tədrisinə inteqrasiyası tədrisin keyfiyyətini və tələbələrin qlobal rəqabət qabiliyyətini artırmağa xidmət edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, mədəniyyətlərarası səriştə yalnız dil öyrənmə yolu ilə inkişaf etdirilmir; tələbələr real dünya əlaqələri və praktik tapşırıqlar vasitəsilə mədəniyyətlərarası mühitlə qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar. Ali təhsildə yeni yanaşmalar tələbələri akademik səviyyədə sosial kontekstlərdə beynəlxalq ünsiyyətə hazırlamalıdır.

Mədəniyyətlərarası səriştə anlayışı. Mədəniyyətlərarası səriştə (Intercultural Competence) nədir? Mədəniyyətlərarası səriştə – tələbənin müxtəlif mədəniyyət daşıyıcıları ilə səmərəli, empatik və münasib kommunikasiya qurmaq bacarığıdır. Bu səriştə M.Bayram (1988, 1997), K.Kramş (1993, 1998), D.K.Dirdorf (2006) kimi tədqiqatçılar tərəfindən geniş işlənib və müasir ingilis dili tədrisinin əsas məqsədlərindən biri sayılır.

Elmi ədəbiyyatda mədəniyyətlərarası səriştə müxtəlif şəkildə tərif olunur. bu anlayışı “müxtəlif mədəniyyət daşıyıcıları ilə uyğun, məqsədyönlü və səmərəli ünsiyyət qurmaq bacarığı” kimi izah edən M.Bayram yazır: *“Kommunikativ baxımdan, uyğunluq haqqında mühakimələr lingvistik və mədəni sahələrdə olduğu kimi fərqli sahələrə aid edilə bilməz; əlbəttə ki, bu iki sahə bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərəcək”* [Byram, 1997:8]. D.K.Dirdorf isə səriştəni *“bilgi–bacarıq–dəyər–davranış” komponentlərinin qarşılıqlı təsiri kimi təqdim edərək qeyd edir: “Mədəniyyətlərarası səriştə mübahisəli məsələlərlə dolu mürəkkəb bir mövzu olaraq qalmaqdadır”* [Deardorff, 2006:62].

Dil və mədəniyyət əlaqəsinin elmi əsasları. Dil tədrisi və öyrənilməsi ilə məşğul olan insanlar, yəni müəllimlər, tələbələr, təhsil rəsmiləri dil və mədəniyyət arasındakı sıx əlaqənin getdikcə daha çox fərqudə olmağa başlamışlar.

Pasand P. və Qasemi A. “An intercultural analysis of English language textbooks in Iran” adlı 2018-ci ildə nəşr olunmuş məqalələrində M.Bayramın 1988-ci ildə “Language, Culture and Curriculum” jurnalında nəşr olunmuş “Foreign language education and cultural studies” adlı məqaləsinə istinad edərək onun fikirlərini təkrarlayır: *“dil mədəni komponentləri nəzərə alınmadan öyrədilə və öyrənilə bilməyəcək dərəcədə qarşılıqlı asılılıqdadır”* [Pasand, 2018:55].

Kler Kramş (1993) dil və mədəniyyəti bir-birindən ayrılıqda mövcud olan deyil, qarşılıqlı formalaşan sistemlər kimi təqdim edir. Onun fikrinə görə, dil mədəniyyəti daşıyır, mədəniyyət isə dili mənalandırır. Buna görə də dil öyrətmə prosesi mədəni komponent olmadan natamam qəbul edilir. Kler Kramş öz fikrinin üstündə səbatlı şəkildə duraraq 1998-ci ildə çap olunmuş “Language and Culture” kitabında yazır: *“... dil mədəni reallığı ifadə edir, ... dil mədəni reallığı təcəssüm edir, ... dil mədəni reallığı simvolizə edir”* [Kramsch, 1998:3].

Mədəniyyətlərarası səriştənin tədrisə tətbiqi yolları. 1970-ci illərə qədər mədəniyyətin dil öyrənmədə yeri humanitar elmlərin bir komponenti və savadlılıq göstəricisi kimi qəbul edilirdi və qrammatik-tərcümə metodu vasitəsilə tədris

olunurdu. lirdi. 1970-ci və 80-ci illərdə dil təlimi metodikasında kommunikativ dönüşdən sonra mədəniyyət dil daşıyıcılarının həyat tərzini, gündəlik davranışlarını ortaq təcrübələrini əks etdirən elementlər toplusunun təlimdə yer alması prosesinə çevrildi.

“Tələbələrə mədəniyyətlərarası səriştəni mənimsəməyə kömək etmək, tələbələr üçün isə onu mənimsəmək asan məsələ deyil, çünki bir tərəfdən bu mənimsəmə tələbənin dəyərlərə və inanclara təsir etdiyi üçün istək və qəbul tələb edir, digər tərəfdən isə tələbənin həmişə ayıq olmalı olduğu daim inkişaf edən bir səriştədir” [Aguilar, 2010:94]. Buna dərs zamanı mədəniyyət yönümlü tədris materiallarının istifadəsi vacibdir.

Dərslik və materiallar təkcə dil faktlarını deyil, mədəni faktları da əks etdirməlidir. Bu materiallara ingilis dilli ölkələrdə sosial davranış nümunələri, mədəniyyətlərarası fərqlərin müqayisəsi, autentik dialoqlar və real situasiyalar, məqalələr, filmlər, video-reportajlar və s. daxildir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu yanaşma tələbələrdə mədəni şüur formalaşdırır və onları real kommunikativ situasiyalara hazırlayır.

Real kommunikativ situasiyalara mədəni təcrübələrə dair esselərin yazılmasını, simulyasiyalar əsasında dialoqların qurulmasını və s. misal göstərə bilərik. Tələbələrdən mədəni təcrübələrə dair aşağıdakı mövzulardan birinə dair esse yazmaq tələb oluna bilər:

- Mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə tipik konfliktlər;
- Məni ən çox təəcübləndirən mədəni fərq;
- “Culture shock” təcrübəsi və s.

Simulyasiyalar əsasında dialoqların qurulması rollu oyun xarakteri daşıyır və bu, tələbələrin real həyatda qarşılaşa biləcəkləri kommunikativ situasiyaları, mədəniyyətlərarası davranış modellərini sinif mühitində sınaqdan keçirmələrinə, müxtəlif sosial rolları mənimsəmələrinə və mədəniyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirmələrinə şərait yaradır. Bundan əlavə, simulyasiyalar tələbələrdə həm verbal, həm də qeyri-verbal kommunikasiya vərdislərinin də formalaşmasına xidmət edir. Tələbələr aşağıdakı simulyasiya nümunələrindən istifadə edərək real situasiyalar əsasında rollu oyunlar qura bilərlər:

- hava limanında ünsiyyət (qeydiyyat, məlumat alma, pasport nəzarəti zamanı suallara cavab);
- iş müəssisəsində davranış (özünü təqdim etmə, suallara cavab);
- otel rezervasiyası və qəbul xidməti ilə ünsiyyət;
- restoranda sifariş vermə və müştəri–ofisiant dialoqu;
- xarici ölkədə yol soruşma və istiqamət vermə situasiyaları;
- supermarketdə və ya mağazada alış-veriş dialoqları və s.

Artan ədəbiyyat kütləsi göstərir ki, bir çox xarici dil müəllimləri mədəniyyətlərarası əlaqənin təbliğini dərslərinə daxil edirlər. iddia etdiyi kimi, “dil mədəniyyətin, mədəniyyət isə dilin bir hissəsidir”. Bu, tələbələrin mədəni şüurunun artırılması ilə yanaşı, hədəf dildə göstəricilərin yaxşılaşmasına, motivasiyanın artmasına və hətta özünüinkişafa da səbəb olmuşdur. *“Mədəniyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməklə mədəniyyətin dil öyrənməyə integrasiyası, əvvəlki metodologiyaların*

məqsədi də məhz dilöyrənənlərin həmin dildə ana dili kimi danışmasını deyil, mədəniyyətlərarası danışq qabiliyyətinə sahib olmalarına kömək etməyə çalışmaqdır” [Portugal, 2021:245].

Mədəniyyətlərarası səriştənin inkişaf etdirilməsində müəllimin rolu. Mədəniyyətlərarası səriştənin inkişaf etdirilməsi müəllimin mədəni vasitəçi funksiyası ilə sıx bağlıdır. Dosent S.İmanova haqlı olaraq vurğulayır: *“Xarici dil müəllimi həm evdə, həm də sinifdə ingilis dilində proqramlara baxmaq, filmlərə baxmaq və ingilis dilində kitablar oxumaq da daxil olmaqla, dərşdənkənar fəaliyyət növlərini təşviq etməli və hər cür tohfə verməlidir. Bu cür fəaliyyət növlərinin əsas üstünlüyü onların autentik olmasındadır ki, bu da öz növbəsində mədəniyyətlərarası ünsiyyət vasitəsi kimi ingilis dilinin daha effektiv tədrisinə kömək edir*” [Imanova, 2023:100].

Müəllimin əsas vəzifəsi mədəniyyətlərarası mövzulara həsr olunmuş debatların və diskussiyaların təşkili zamanı sinifdə tolerant mühit yaratmalı, stereotipləri aradan qaldırmalıdır. Müəllimin autentik materiallardan istifadə etməsi isə dərşin vacib elementlərindən biridir. Tələbələri qlobal və multikultural ünsiyyətə hazırlamaq dərşin səmərəliliyinə birbaşa təsir göstərən amillərdəndir.

Nəticə/Conclusion

Təhlillər göstərir ki, ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində mədəniyyətlərarası səriştənin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi müasir təhsil sisteminin əsas strateji məqsədidir. Bu səriştənin inkişaf tələbələrin qlobal ünsiyyət bacarıqlarını gücləndirir, onları beynəlxalq əməkdaşlığa hazırlayır və dili öyrənmək üçün motivasiyalarını yüksəldir.

Bu məqalədə təqdim olunmuş mədəniyyətlərarası ünsiyyət simulyasiyaları tələbələrin linqvistik və mədəni səriştəsinin inkişaf etdirilməsi üçün effektiv və innovativ bir metoddur. Sinifdə hava limanında qarşılıqlı əlaqələr, iş müsahibələri, münaqişələrin həlli və s. bu kimi real ünsiyyət situasiyalarını dərş mühitində yaratmaqla, tələbələrə real həyatda mədəniyyətlərin qarşılaşdığı bir vəziyyətdə dərhal tətbiq oluna biləcək praktik bacarıqlar təqdim edir. Bu simulyasiyalar tələbələrə verbal və qeyri-verbal davranışları öyrənməyə imkan verir, tələbələrdə özünəinam aşılamaqla bütün vəziyyətlərə münasib effektiv ünsiyyət qurmağa kömək edir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Aguilar, M.J. (2010). Intercultural Communicative Competence as a Tool for Autonomous Learning // Revista Canaria de Estudios Ingleses 61. – p.87-98.
2. Byram, M. (1988). Foreign language education and cultural studies // Language, Culture and Curriculum. –1(1), – p.15-31.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07908318809525025>
3. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters. – 47 p.

4. Deardorff, D.K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization //Journal of Studies in International Education. – 10(3). – p.241-266.
5. Imanova, S.R. (2023). Culture-Based Teaching Material for Promoting Intercultural Competence. Вариативность и стандартизация языкового образования в неязыковом вузе / Сборник статей по материалам VI Международной научно-практической конференции. – 18-19 апреля. – Нижегородский государственный университет им. Н.И.Лобачевского. – с. 97-100.
6. Kramsch, C. (1993). Context and Culture in Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press. – 290 p.
7. Kramsch, C. (1998). Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press. – 134 p.
8. Pasand, P.G., Ghasemi, A.A. (2018). An intercultural analysis of English language textbooks in Iran: The case of English Prospect Series. Apples: // Journal of Applied Language Studies, –12(1). – pp. 55-70.
9. Portugal, J.C.A. (2021). Intercultural communicative competence in foreign language learning // Global Journal of Foreign Language Teaching Volume 11, –Issue 4. – pp.243-256.

Məqalə tarixçəsi

Daxil olub 23.11.2025

Qəbul edilib 05.12.2025

Nəşrə tövsiyə edib Rəcəb Cəfərli

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent